

ב. אייזנשטאדט.

ממסעות מו"ם אחר.

מנדלי ספר כל ימי חיוו ממסעותיו על פני ערי ישראל עם ספרים עבריים, מדבר לכתו בעגלה להפיץ קינות וסליחות ותחינות בכל תפוצות ועקב: ובכו יהודים ויתחננו. אף אני אומר לספר מעט ממסעותי על פני ערי ישראל עם ספרים עבריים ואחרים, עם ספרים עבריים חדשים, שיש בהם מעט מן הקינה והסליחה והתחינה, והרבה – מענינים אחרים לגמרי... הן הספרים הללו לא תמיד צווחים „הת!“ ו„אהה!“ אלא יש והם קוראים גם „האח!“ ועוד מינו קריאות כאלה, שהדור הדוא של מנדלי ידע אותן רק מעט. ואני לא בעגלה נסעתי, אלא ברכבת, ברכבת מסלת הביזל, דור דור וספריו, דור דור ומוכרי-ספריו! גם מוכרי-הספרים בימינו אלה אינו נוסע עוד בעגלה כזו של מנדלי ואינו מונהג על-ידי סוסה, סוסה יהודית כזו שלו, אלא עף לו ברכב אש על-פני שדות ויערים, והוא נפגש ישם – לא באלתר יקנה"ז, מוכרי-ספרים כמותו, מטופל ב„מענה לשון“ וב„ספורי בבא“ ועוד ועוד, אלא בסוכנים-גוסעים מודרניים עם ארגוני-סחורותיהם לדוגמא ועם תיבותיהם וגם ראשי-תיבותיהם ושיחותיהם ודבוריהם על-דבר עלמנות שאינן סומות ועל-דבר באורים שאינם חגרים. ויש שפנישה כזו גם

היא יש לה איזו חשיבות וענין, אם כי בודאי, צריך להודות, פחות הרבה משיש לפנישה הגדולה של מנדלי מו"ם ואלתר יקנה"ז ב„ספר הקבצנים“. ועל-דבר פנישה אחת כזאת אני אומר לספר הפעם.

יהי היום – היום הזה היה לפני שמונה-עשרה שנה, בערך. הימים אז ימי התחלה של תקופה חדשה בעולם הספרות-העברית, זה רק לפני זמן מה גוסדו ההוצאות העבריות המודרניות, הראשונות, שהיה בהן מן הנוסח והטפוס של ההוצאות המודרניות, האירופיות. ההוצאות האלה, שהתחילו אז להוציא-לאור ספרים בכל מקצעות הספרות, שגו לא-ש. לאט גם את פני המסחר בספרים עבריים, וזה התחיל לקבל צורה חדשה לגמרי.

אולם אנשי המעשה התייחסו גם אז ביחס של בוז ובבטול-גמור לאלה העוסקים במסחר הספרים. האנשים האלה נחשבו בעיניהם לבטלנים ולא מן הישוב, עד כי מורגל היה גם בפני רבים מן מוכרי-הספרים העבריים בעצמם: „למה נקרא שם העוסק במסחר ספרים עבריים מו"ם (מוכרי-ספרים) ולא סוהר בספרים, מפני שיש כאן רק מוכר לבד ואין קונה להמה...“

ואני הייתי אז מנהל עסקי הוצאה עברית חדשה, אשר התמכרה אל העבודה להגדיל את הדרישה על ספרים עבריים. השתמשנו בכל האמצעים והתחבולות, שאנשי-המסחר רגילים להשתמש בהם, כדי להאדיר מסחרם

וליהגדילו: הרצנו מכתבים למו"סים שבכל עיר ועיר, הדפסנו מודעות רבות וגדולות בעתונים, הדפסנו רשימות של ספרים לרכבות והפצנו אותן חנם אין כסף לכל דורש וגם לאלה שלא דרשו להן.
פעם אחת התעוררה שאלה באחת הישיבות הקבועות אשר לבעלי-ההוצאה ולעורריהם: מדוע ולמה יגרע חלקו של הספר העברי מחלקו של כל הסחורות שבעולם? מדוע כל בעלי בתי-החרושת וכל בעלי בתי-המסחר הגדולים נוהגים לשלוח סוכנים-נוסעים ודוגמאות של סחורותיהם בידיהם לכל ארבע פנות העולם, להפיץ את תוצאות מעשיהם, ולמה יגרע מזה הספר העברי ויהיה טמון בחושך ולא יראה החוצה? הבה, ננסה נא גם אנו לעשות כמעשיהם.

עוד לא הספקתי להסתדר על מקומי כראוי, קרבו אלי אחדים מהם והתיצבו לפני כסוכנים-נוסעים של בתי-מסחר ודועים בחו"ל, ובהמשך הדברים קרבו עוד אחדים אלינו, וכל אחד מהם ספר מהגדולות של בתי-המסחר שלו והיה מתנה את גודל השבח של ה"מין", שהוא מציע למכירה. – כבודו, כפי הנראה, גם כן סוכן-נוסע, – פנה אלי אחד מבין החבריא, אולי נתכבד להודיע סוכן-נוסע לאיזה מין?

את האמת לא אבחר, כי לכתחילה התבוישתי לתת תשובה על שאלה זו והחילותי להסיה את האיש הדובר בו לענין אחר, אבל הוא עמד על שאלתו ושאל וחדר ושאל אותה, עד שעניתו לו מתוך אונס:
– המין שלי הוא ספרים.

בכוונה תחלה אמרתי לו ספרים סתם, ולא ספרים עבריים, מפני שבחויץ-לארץ הלא יש משכבר הימים הוצאות גדולות של ספרים, השולחות

החלטנו לסדרנו את הדוגמאות בסדר היותר יפה. בחרנו מכל מיני הספרים השונים שהיו בהוצאותנו אחד אחד מכל מין ומסרנוהו לכורך לעשות לו כריכה יפה ומהודרה, וזה נעשה עוד באופן כזה, שהספרים הסתמנו לסוגיהם השונים, סוג וסוג והצבע המיוחד לו, ושורות שורות נחבשו הספרים האלה ונתאגדו בארגזים מיוחדים ויפים, מעין אותם שמשמשים בהם הסוכנים-הנוסעים הגדולים לסחורתם.

בשהיה הכל מוכן ומסודר לנסיעה, הוטל עלי דגור לעשות את הנסיון הראשון ולצאת עם הכבודה הזאת לדרך.

בגמתי פני ראשונה היתה אז לעיר קראקא, עיר ואם בגליציה הפודינה.

ר' אהרן פויסט, שהיה מהמו"סים היותר מפורסמים, היה גם אדם משכיל ונבון. הוא היה מחבב את הספרים העבריים, ומחבתו הרבה עליהם הכנים תמיד ברשימת הקטלוגים הגדולים והארוכים שלו, שהיה מדפיסם מדי שנה בשנה, גם את שמות הספרים שלא נמצאו אצלו למכירה, ואף גם את שמות הספרים הישנים והעתיקים, שכבר כלו לגמרי מן השוק ולא נמצאים למכירה אף אחד בכל העולם. היו מספרים עליו, שכל כך חביבים עליו הספרים יקרי-המציאות שבבית-מסחרו, עד שלא יכול, פשוט, להסרד מהם וכשבא אליו קונה לדרוש אחרי ספר מהספרים האלה, הוא דורש מאתו בכוונה סכום גדול מאד, כדי שלא יקנה אותו. ואם יש שהקונה מסכים לתת מחיר הספר גם סכום גדול כזה, הוא משתמט באמתלאות ובתירוצים שונים ואיננו מוכר את הספר.

כשבאתי אל ר' אהרן פויסט זה – ומאחרי אחד ממשרתי בית-המלון, הנישא את ארגוני הדוגמאות שלו, שיש לקרואתי ועוד יותר לקראת ארגוני, ובספרי לו את מטרת נסיעתי, עלתה התפעלותו עד למרום נבהה ומתוך התלהבות עצומה קם וברך „ברכת שהחיינו“, כי זכה לראות סוכן-נוסע של ספרים עבריים, הנה כי כן היתה נאולה לספרותנו.

ברחילו ורחימו התחיל לפתח בעצמו את הרצונות הארגונים שלקח מידי המשרת, ובעסקו במלאכת הפתיחה דבר לעצמו מתוך הנאה גדולה: „נו, נו, זפינו...“

את מחורתן על פני חוץ וסוחרות ומוכרות על-ידי סוכנים-נוסעים. „אחדים מהשומעים קבלו את תשובתי ולא הקרו ולא דרשו עוד, אבל אחד מהם, שהיה, כפי הנראה, חטטן ונקרן, לא הסתפק בתשובתי הסתמית ופנה אלי שנית:“

– אנהנו, סוכנים-נוסעים, הפצים לדעת כל דבר לאשורו. טוב, המון שלך הוא ספרים, אבל החסרת להגיד לנו, איזו ספרים. גלחצתי אל הקיר והייתי מוכרח להשיב: – ספרים עבריים.

למשמע תשובתי רק התפרץ קול צחוק ואדיר מפיות הנאספים. – האמנם? – שאלו אחדים בהתול של בוז ובכטול של לעג – האמנם יש גם מין כזה בעולם? הויש דורשים לסחורה שכזו? והאם יספיק ה„פדיון“ למלא את הוצאות הנסיעה?

לאט לאט ראיתי והנה הם נשמטים אחד אחד ועוזבים אותי לנפשי, כאלו אין זה לפי כבודם להתחבר אלי, ובכל עת הנסיעה הרגשתי, שמביטים עליו, על הסוכן-הנוסע וספרים עבריים בילקוט מסחרו, בעיני בוז והמלה גם יחד.

בבואי לקראקא סרתי לבית מלון גדול, אשר סוכנים-נוסעים רבים, מן הגדולים, גרים בו, וכשהסירותי מעלי את אבק-הדרכים, הלכתי לבקר את המו"ם הידוע ר' אהרן פויסט ז"ל.

לי בגודל לכב ובנאות אחד מהם – והוא סוכן-נופע של בית-מסחר גדול בווינא.

– ואנכי על סכום של חמש מאות קרונים – ענה השני. ויתר הסוכנים קבלו הזמנות על סכומים קטנים מאלה.

– אם כן – אמרתי להם – אראה לכם את ההזמנות שקבלתי אני, ובדברי הוצאתי מצלחתי את פנקס הרשימות והראיתי להם את הזמנתו של פויסט, שעלתה לסך אלף וחמש מאות קרונים בערך, ואת הזמנתו של המו"ם השני, שעלתה גם-כן לסכום הגון.

הסוכנים-הנוסעים הביטו איש אל אחיו כמשתוממים, לא דברו עוד דבר ונפידו ממני בשלום.

כאשר אנה לי המקרה אחר כך להפגש שוב את החבריא הזאת, בעלותי כפעם בפעם אל ערי חוץ-לארץ את יארגזי והדוגמאות שלי, היו מתיחסים אלי בכבוד גדול, היו מפנים מעתה מקום לארגזי על האצטבאות והיו קוראים ואומרים:

הבו גודל לספר העברי!

* * *

והיה בעלות עתה על שפת כל זכר מזכר-הספרים הנוסע ופרשת גלגוליו בתוך ערי ישראל, יזכרו-נא גם את גלגולו האחרון הזה.

– ראה – אמר אלי אחר כך בשמחה – כיון שזכינו לבוא לידי כך, הנני לכבודך בהזמנת ספרים גדולה, שלא הזמנתיה עד כה אצל שום הוצאה עברית, והיתה לך ל"התחלה" טובה.

הודיתי לו על קבלת-הפנים היפה, ונפרדתי מאתו באהבה ואהוה, והבטחתי נתונה לי, שישתדל להרכות קונים לספרי הספרות החדשה. ובאותו יום בקרתי עוד בביתו של מו"ם שני, שהוא כבדני גם-כן בהזמנה הגונה.

בלב שמח מה"התחלה" של והנסיעה, שעלתה לי יפה ואשר היתה לי כעין אות מבשר שאצליח בדרכי גם להבא, סרתי לפנות ערב לבית-הקאפה של בית מלונני, שושם ישבו ושחקו בביליארד הסוכנים-הנוסעים שנסעו אתי יחד ברכבת.

בראותם אותי התחילו מתלחשים ביניהם, ואחר כך נגשו אלי ושאלו אותי בבת-צחוק של לעג:

– נו, ומה את ה"מין" שלך? הפדית הרבה בסף והאם יהיה ב"פדיון" שלך כדי מחיר חדרך במלון וכדי הוצאותיך בבית-הקאפה?

– רבותי – ענית להם – הנני מוכן ומאמץ לתת תשובה על שאלותיכם בתנאי שאתם רק תשיבו תשובה על שאלתי האחת, היחידה: כמה הכנים כל אחד מכם היום בפדיונו?

– אנכי קבלתי היום הזמנות על סחורה במחיר אלף קרונים – ענה